

Tadeusz Gęsek

Z prac Katedry Socjologii Wojska
Wojskowej Akademii Politycznej im.
F. Dzierżyńskiego

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 14/2, 129-131

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dużą wartość użytkową i, jak mamy nadzieję, będzie cenną pomocą przy planowaniu rozwoju prasy przez wydawnictwo.

Pewną kontynuacją przeprowadzonych dotąd badań nad czytelnictwem oraz ich pogłębieniem są prowadzone obecnie badania nad czytelnictwem i rolą prasy w rodzinie nowohuckiej. Celem tych badań jest poznanie procesów czytelnictwa i roli prasy w rodzinie na tle warunków ekonomiczno-społecznych życia rodzinnego w powiązaniu z oddziaływaniem innych elementów kultury masowej (radio, telewizja, książka, kino, teatr). Chodzi o dokładne poznanie, w jaki sposób pewne procesy masowe, którymi są czytelnictwo prasy i korzystanie z radia, przechodzą przez pryzmat podstawowej grupy społecznej, jaką jest rodzina. Między innymi pragnęliśmy wyjaśnić następujące zagadnienia: jaki jest wzajemny wpływ potrzeb i nawyków kulturowych poszczególnych członków rodziny na czytelnictwo, jak oddziałują inne środki kultury masowej na czytelnictwo prasy, jaki jest wpływ prasy na organizację wypoczynku i wychowanie potomstwa, jaka jest rola prasy i innych środków masowej informacji na gromadzenie wiedzy, kształtowanie światopoglądu, ideałów, dążeń i celów życiowych. Terenem badań obrano Nową Hutę. Badania są przeprowadzone przy pomocy ankiet i wywiadów społecznych w odpowiednio dobranych grupach rodzin inteligentnych i robotniczych. Pracę w terenie wykonuje zespół asystentów i studentów Socjologii UJ.

W opracowywaniu jest projekt badań nad postawotwórczą rolą prasy w środowisku młodzieży uniwersyteckiej. Chcielibyśmy uzyskać odpowiedź na pytanie, jaka forma i treść komentarza oddziałuje najsilniej na zmianę postaw wobec zagadnień, faktów i znanych osobistości. Celem praktycznym tych badań będzie opracowanie najbardziej skutecznych metod oddziaływania postawotwórczego poprzez prasę. Badania te będą prowadzone przy pomocy eksperymentu.

Kraków, w maju 1960 r.

Władysław Kobylański

Z PRAC KATEDRY SOCJOLOGII WOJSKA WOJSKOWEJ AKADEMII POLITYCZNEJ IM. F. DZIERŻYŃSKIEGO

Katedra Socjologii Wojska¹ powstała w WAP na początku 1957 r. Prowadzone są dwa wykłady: 1. Socjologia wojska (obejmujący niektóre podstawowe tematy z zakresu wstępu do socjologii ogólnej oraz wykład właściwy z socjologii wojska); 2. Metody i techniki badań socjologicznych. Socjologia wojska wchodzi do wykazu przedmiotów obowiązujących na kierunku pedagogicznym w WAP. Równoległe z pracą dydaktyczną Katedra podjęła niektóre tematy badań pod kierunkiem prof. dr Jana Szczepańskiego² w drugiej połowie 1957 roku.

W pracach badawczych — których tematyka związana jest z procesem dydaktycznym oraz społecznymi potrzebami wojska — można wyodrębnić dwa podstawowe kierunki:

1. marksistowskie opracowanie rozległej problematyki, dotyczącej roli wojska w życiu społeczno-politycznym na różnych etapach historycznego rozwoju społeczeństwa;
2. empiryczne badanie szczegółowe różnorodnych współczesnych zagadnień z zakresu socjologii i psychologii społecznej — prowadzone na terenie wojska i poza wojskiem.

Zakres pierwszego kierunku badań obejmuje historię najważniejszych doktryn, teorii i opracowań z dziedziny socjologii wojska oraz współczesną problematykę socjologiczną wojska. Przykładową ilustrację tematyki mieszczącej się w ramach pierwszego kierunku badań stanowi książka J.J. Wiatra pt. *Armia i społeczeństwo*³, będąca próbą popularnonaukowego zarysu socjologii wojska.

¹ Początkowa nazwa: „Katedra Socjologii”.

² Prof. dr J. Szczepański kierował Katedrą w latach 1957/58, w tym czasie wygłosił w WAP kurs wykładów socjologii ogólnej.

³ J. J. Wiatr, *Armia i społeczeństwo*, Warszawa 1960, Wyd. MON, s. 397. Książka opracowana została na podstawie wyboru materiałów ze stenogramu wykładów socjologii wojska wygłoszonych przez autora w WAP w latach 1958/59.

Abstrahując od głębszej, merytorycznej oceny tej pracy, należy podkreślić, że zawiera ona przegląd i w pewnym stopniu systematyzację najważniejszych zagadnień przedmiotu, uwzględniający podstawowe pozycje literatury marksistowskiej oraz niemarksistowskiej.

W planach pracy Katedry przewiduje się podjęcie tematu o charakterze syntetycznym, dotyczącego problematyki socjologicznej współczesnego Wojska Polskiego, w oparciu o wyniki empirycznych badań szczegółowych. Mając na uwadze tego typu opracowania, inspirowano szereg tematów w pracach seminarium socjologicznego.

Drugi kierunek prac badawczych Katedry obejmuje opracowania zagadnień szczegółowych o charakterze *sensu stricto* socjologicznym, bądź też będących na pograniczu socjologii i psychologii społecznej, względnie socjologii i pedagogiki. Materiały do opracowania tych zagadnień zebrano przy pomocy różnorodnych technik badawczych (kwestionariuszy środowiskowych, ankiet pocztowych, wywiadów, obserwacji itd.). Przykładowa tematyka tych opracowań przedstawia się następująco: 1. Społeczna rola podoficera w pododdziale. 2. Atrakcyjność zawodu oficera WP. 3. Warunki adaptacji i readaptacji oficerów rezerw do warunków życia cywilnego. 4. Opinia oddziału o roli społecznej grup formalnych.

Podjęto również szereg innych zagadnień szczegółowych. Prace badawcze nad wymienionymi i innymi tematami są przeważnie na ukończeniu. Jednym z tematów, będących w końcowym stadium opracowania, jest „Atrakcyjność zawodu oficera WP”. W badaniach nad tym tematem skoncentrowano uwagę przede wszystkim na problematyce motywacji wyboru wojskowej służby zawodowej, opinii maturzystów liceów ogólnokształcących o zawodzie oficera, wpływów środowiska (rodziny, grup rówieśników itp.) na wybór zawodu, typologii wzorów osobowych kandydatów do zawodu oficera⁴. Badania prowadzono głównie przy pomocy kwestionariuszy środowiskowych. Kierownikiem naukowym pracy jest prof. dr Jan Szczepański.

Zmierzając do systematycznego ujęcia problematyki socjologicznej wojska oraz tych zagadnień społecznych ze współczesnego życia środowisk cywilnych, które interesują wojsko, Katedra opiera się na marksistowskiej metodologii w interpretacji socjologicznej rezultatów empirycznych badań szczegółowych. Poważną rolę w empirycznych badaniach szczegółowych odgrywa psychologia społeczna i jej metody.

Całokształt tematyki prac podjętych i opracowanych przez pracowników Katedry — bądź też pod ich kierownictwem na seminarium z socjologii wojskowej — podporządkowany jest m. in. celowi opracowania systematycznego wykładu socjologii wojska jako części socjologii ogólnej, ale części w pewnym sensie wyodrębniającej się ze względu na specyfikę środowiska wojskowego i specyficznych funkcji instytucji wojska. Równoległe do tego celu na podejmowanie określonej problematyki badań wywierają wpływ potrzeby społeczne wojska.

Do trudności o charakterze obiektywnym zaliczyć należy m. in. ograniczenia w możliwości publikowania niektórych rezultatów empirycznych badań szczegółowych, prowadzonych w środowisku wojskowym. Trudności te odnoszą się z reguły do wielu prac socjologicznych i psychologicznych prowadzonych na terenie każdej armii, co jest podyktowane na ogół zrozumiałymi względami wynikającymi z obowiązujących przepisów. Natomiast okolicznością ułatwiającą jest odpowiedni klimat sprzyjający prowadzeniu badań naukowych w wojsku, nawet dotyczących tych tematów, których rezultaty nie są udostępniane szerokiemu ogółowi.

Warto również zasygnalizować wydanie w formie skryptu opracowania z zakresu technik badań społecznych⁵, przeznaczonego dla oficerów piszących prace magisterskie (nie tylko z socio-

⁴ Bliższe omówienie celów teoretyczno-poznawczych oraz praktycznych aspektów tematu patrz: T. Gęsek, *Atrakcyjność zawodu oficera WP — wstępne sprawozdanie z badań socjologicznych*, „Biuletyn WAP”, Seria Pedagogiczna II, Warszawa 1958, s. 132—149.

⁵ S. Szostkiewicz, *Procedury i techniki badań socjologicznych* (skrypt), Warszawa 1960, Wyd. WAP, s. 148.

logii ale i z innych dziedzin) w oparciu o materiał, zbierany przy pomocy różnorodnych technik badań terenowych. Autor opracowania dokonał zwięzłego przeglądu podstawowych technik stosowanych we współczesnych badaniach socjologicznych oraz na ogół udanej próby ilustrowania zasad adaptacji szeregu tych technik do badań w specyficznym środowisku wojskowym.

Tadeusz Gęsek

BADANIA PRACOWNI SOCJOLOGICZNEJ CIOP W POLSKIM PRZEMYSŁE

Centralny Instytut Ochrony Pracy jest jednym z inicjatorów rozwoju badań dotyczących socjologicznej problematyki polskiego przemysłu. Już od grudnia 1956 r. istnieje w Instytucie zespół zajmujący się programowaniem oraz realizowaniem tych badań. Prace rozpoczęto od sporządzenia socjograficznej monografii jednej z dużych warszawskich fabryk przemysłu metalowego, przy czym szczególną uwagę poświęcono problematyce płynności kadr, wprowadzania do pracy nowych pracowników, pracy kobiet oraz aspiracji zawodowych młodych robotników. Na całokształt studiów złożyły się analizy danych obiektywnych o poszczególnych pracownikach (naniesionych na tzw. karty struktury) oraz wywiady i obserwacje.

Wyniki tych badań pozwalają na sformułowanie szeregu wniosków natury praktycznej. Tak np. niewątpliwie należałoby zwrócić większą uwagę na problem wdrażania do pracy i opracować rozsądny system wprowadzania nowo zatrudnionych pracowników na ich stanowiska robocze. Pierwsze zetknięcie z zakładem, przełożonymi oraz współtowarzyszami pracy ma doniosły wpływ na pobudki postępowania pracownika oraz przesądza niejednokrotnie o tym, czy włączy się on aktywnie do społeczności zakładowej. Dużo uwag nasuwa również sprawa stosunku kierownictwa przedsiębiorstwa do pracujących kobiet, których potrzeby nie zawsze są należycie uwzględniane przez kierownictwo przedsiębiorstwa, zaś możliwości zawodowe nieraz pozostają nie wykorzystane.

Wprawdzie przeprowadzone dotąd badania dotyczą tylko jednej fabryki, wypływające z nich wnioski mają jednak szersze znaczenie. Zaobserwowane tu zjawiska są niewątpliwie na tyle powszechne, że zasługują na analizę zarówno w skali indywidualnej, jak też w skali masowej. Wspomnianą monografię socjograficzną należy traktować jako wstępną próbę zarysowania problematyki, która dotąd nie była u nas przedmiotem dostatecznie wnikliwego zainteresowania naukowego.

Pod koniec 1959 roku Pracownia Socjologiczna CIOP podjęła studia o charakterze długofalowym, dotyczące socjologicznych aspektów postępu technicznego w naszych przedsiębiorstwach przemysłowych. Na rok 1960 przewidziano wykonanie badań terenowych w zakresie następujących tematów: rola społecznozawodowa racjonalizatora w społeczności zakładowej, adaptacja młodych inżynierów do miejsca ich pierwszej po studiach stałej pracy zawodowej (ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków przypadających młodemu inżynierowi w upowszechnianiu kultury technicznej oraz inicjowaniu innowacji techniczno-organizacyjnych), specyfika socjologiczna pracy nacechowanej daleko posuniętym podziałem (ze szczególnym uwzględnieniem pracy taśmowej). W miarę swych możliwości Pracownia stopniowo przystępuje do dalszych tematów, aby w ostatecznym rezultacie uzyskać dostatecznie szerokie spojrzenie na sprawy związane z jej zasadniczym kierunkiem zainteresowań.

Ważnym narzędziem w pracach naukowo-badawczych będzie opracowywana obecnie metodyka socjologicznej analizy stanowisk roboczych oraz robotników zajmujących te stanowiska. Chodzi mianowicie o sprecyzowanie szeregu kryteriów pozwalających na względnie łatwe uchwycenie momentów natury socjologicznej, występujących bezpośrednio w produkcji. Odpowiednie studia są obecnie prowadzone na terenie Warszawskich Zakładów Telewizyjnych z pomocą tzw. fotografii socjologicznej stanowiska roboczego oraz tzw. kwestionariusza osobowego. Oba te narzędzia analizy prócz użytku naukowo-badawczego mogą również przydać się bezpośrednio kierownictwu przedsiębiorstwa w jego postępowaniu z pracownikami.